

TMB Cultura

Espai

**Mercè
Sala**

Agraïments

Aquesta exposició ha estat fruit del treball de molta gent i citar-los a tots faria la llista interminable. A José Antonio Patiño, com a comissari, i a tot l'equip de Patrimoni Històric de TMB es deu principalment el fet que puguem gaudir de la mostra. Una menció a part mereix la col·laboració de Ramón Díaz, que ha aportat tot el seu coneixement forondotèlic i més, així com la de Josep Lluís Gràcia, Ignacio Alcántara i Eduard Coll. Agraïm a Xavier Flórez i a Jordi Ibáñez que hagin permès utilitzar algunes imatges del seu llibre *Les línies de Tramvies de Barcelona 1872-1971*, i també a tots els membres, les entitats i les associacions que integren el Consell Assessor de Patrimoni Històric de TMB pel seu suport incondicional.

Curiositats i anècdotes històriques dels bitllets de transport públic

S'anomena **bitllet** (gal·licisme provinent de billet) uns certs tipus de documents que tenen un valor. En el cas del transport públic, el bitllet és un document amb un valor que dóna dret a la utilització del mitjà o els mitjans de transport per al qual s'ha establert.

Al llarg dels anys, la configuració del bitllet s'ha desenvolupat reflectint la pròpia evolució del disseny en la societat i, més concretament, en el cas dels transports de Barcelona, de la mateixa societat de la ciutat.

En aquest sentit, i pel que fa a l'evolució del disseny del bitllet, podem establir diverses etapes:

1a. Des de l'inici del funcionament del transport públic a Barcelona, cap a l'any 1872, fins a l'inici de 1900. El que caracteritza aquesta etapa és el bitllet de «quarts» i el bitllet de «cromo». En un primer moment d'aquesta etapa no existien els cèntims i, per això, el «quart» és el preu que s'estableix en el transport públic. Igualment, per evitar que els cobradors no donessin els bitllets als usuaris, es va establir el que es coneix com bitllets de «cromo», amb la pretensió que els ciutadans no «s'oblidessin» de reclamar el bitllet, ja que aquest comportava la realització d'un sorteig.

Curiositats i anècdotes històriques dels bitllets de transport públic

2a. Entre l'any 1901 i l'Exposició Universal de 1929. Durant aquesta època es pretén que el bitllet serveixi com a «comprovant», per una banda, perquè l'usuari sàpiga que ha pagat i el trajecte que ha escollit i, per l'altra, perquè els empleats puguin comprovar aquest pagament i que l'usuari compleix el trajecte que ha elegit. En general, la tendència, una vegada usat, era llençar el bitllet (excepte en molt comptades ocasions que després explicarem), i preval la funcionalitat sobre el disseny, atès que el bitllet era un mer document de compromís entre el ciutadà que utilitzava el transport i la companyia que l'oferia.

3a. Des de 1931 fins a 1941 (etapa conflictiva, incloent-hi la Guerra Civil Espanyola). És una etapa convulsa que frena el creixement del transport públic, encara que no la seva utilització. Són temps de precarietat, col·lectivització, militarització, destrucció i, finalment, de reconstrucció amb les restriccions pròpies del moment. Destacar, com a curiositat, que hi va haver un bitllet imprès amb la indicació de «transport col·lectivitzat».

4a. Des de la finalització de la Guerra Civil fins a l'inici de la democràcia. La municipalització del transport caracteritza el disseny del bitllet, en el qual s'ha de fer ressaltar el gran pas que significa la unificació de gairebé la totalitat dels recorreguts i del preu dels bitllets de metro i dels bitllets d'autobús (de manera separada, ja que la unificació del bitllet de totes dues modalitats es produirà més endavant).

5a. Des de l'inici de la democràcia (final de la dècada de 1970) fins a dia d'avui. En aquests anys, a més del compromís usuari - empresa de transport, el disseny del bitllet es converteix en un article de comunicació de l'empresa i passa a formar part dels elements que busquen implicar l'usuari en el reconeixement del transport públic.

En qualsevol cas, el bitllet de transport públic sempre ha estat un element de culte per al col·leccionisme, que s'ha transformat en un conjunt de curiositats que l'han acompanyat en aquestes gairebé quinze dècades de funcionament «reconegut» del transport públic a Barcelona.

Per aquesta raó volem fer una menció especial al subtítol de la nostra exposició: «curiositats». No es tracta de fer un exhaustiu detall cronològic dels tipus de bitllets que hi ha hagut al llarg dels anys de funcionament del transport públic de Barcelona i de TMB, sinó de deixar constància d'algunes de les circumstàncies curioses que al llarg del temps s'han establert entre el públic usuari del transport i el bitllet que li dóna dret a utilitzar-lo.

Forondotèlia

Amb aquest nom es coneix l'afició per col·leccionar bitllets de tramvia i, per extensió, de bitllets, targetes o passis de qualsevol mitjà de transport. La paraula, que en castellà curiosament no està inclosa en el diccionari de la Reial Acadèmia Espanyola, recorda el marquès de Foronda, que va ser el director d'exploració de l'empresa Tranvías de Barcelona entre els anys 1904 i 1931.

Durant el seu mandat, Mariano de Foronda y González Bravo (El Escorial, 1873 - Vitòria, 1961) va introduir millores tècniques i de gestió als tramvies, com ara la instal·lació de les parades fixes —que fins aleshores es feien a discreció del conductor i el passatger, a excepció de les parades terminals i els enllaços—, els horaris i la numeració de les línies.

Encara que les restriccions imposades per la Primera Guerra Mundial van limitar aquesta modernització, els tramvies de Foronda van arribar a tenir una gran popularitat. Així ho demostra l'encunyament del terme forondotèlia per designar l'afició per col·leccionar bitllets de tramvia. Gràcies a ell també es van introduir els bitllets amb numeració correlativa.

Les mesures introduïdes per Foronda van ser imitades per la majoria de companyies de tramvies i es pot afirmar que van influir decisivament en l'evolució dels transports col·lectius de Barcelona.

Com recullen al seu llibre *La ciutat transportada* els periodistes Marc Andreu, Guillem Huertas, Josep M. Huertas i Jaume Fabre, la constatació més clara de la popularitat que van assolir els tramvies amb Foronda durant aquells anys és la lletra d'una cançó de l'època molt popular als locals del Paral·lel. Una de les tonades deia: «Els tramvies d'en Foronda van farcits de ciutadans, semblen llaunes de sardines... ambulants».

Bitllet senzill

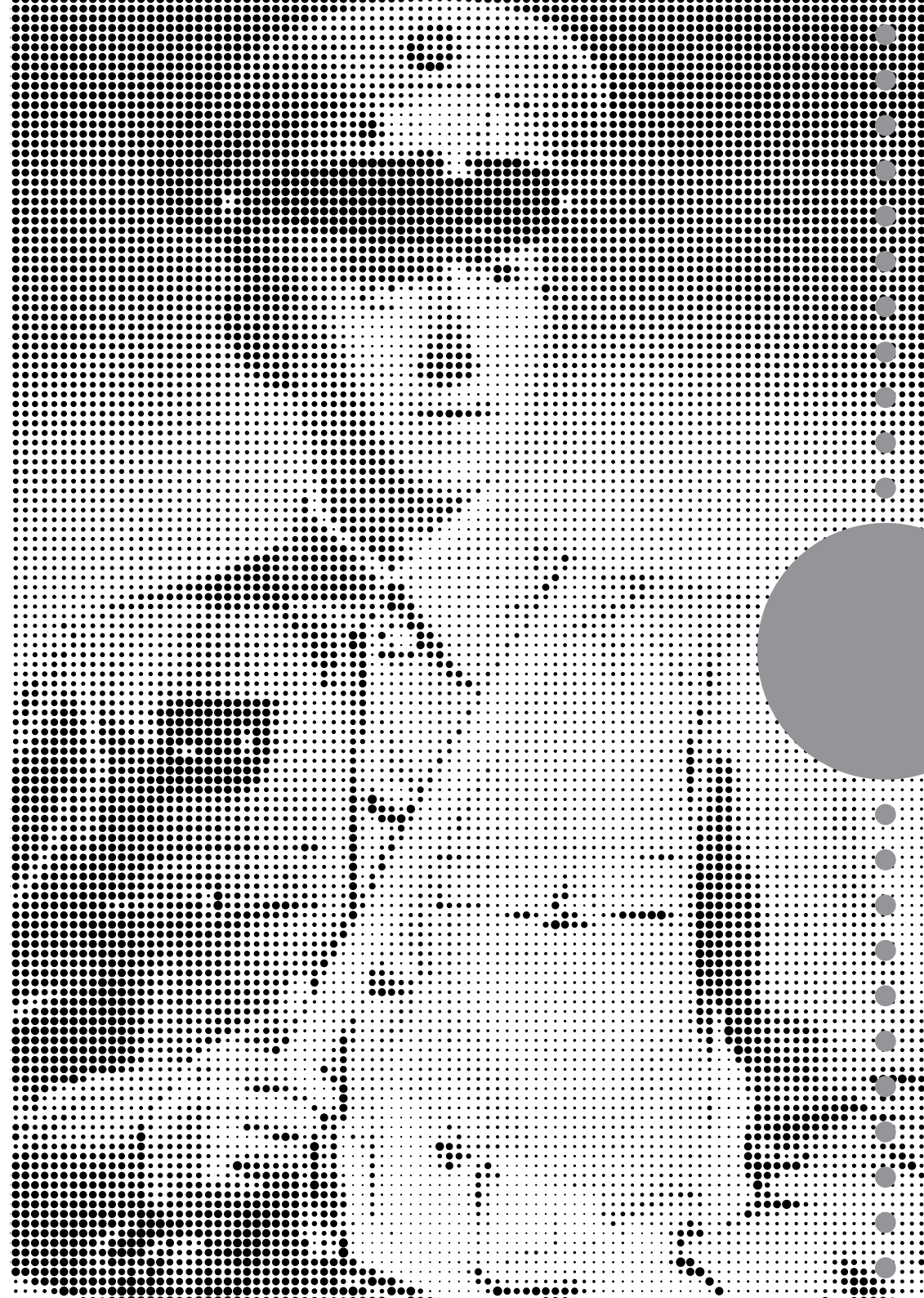
És el bitllet que dona dret a fer un sol viatge. Hi ha hagut diverses varietats de bitllet senzill: vàlid per a dia laborable, vàlid per a dia festiu, bitllet nocturn (i, per tant, vàlid només durant les hores que es consideraven nocturnes).

En el cas del nostre transport públic, fins a l'aparició i el desenvolupament de les targetes multiviatge i les targetes de viatge combinat, el bitllet senzill ha estat el més reconegut. La seva presència en aquesta exposició és predominant, no tant per aspectes de disseny (que també), sinó per les altres peculiaritats que es trobaven en la informació que el bitllet oferia a usuari i empleats: inici i final de trajecte, tarifa, dia d'utilització, etc.

La gran majoria de col·leccionistes ho són de bitllets senzills dels anomenats «de bloc», que es van utilitzar durant molts anys (des de gairebé l'inici del transport públic a Barcelona) fins a la seva desaparició ben entrada la dècada del 1980. Es coneixien popularment, sobretot entre els empleats, amb aquest nom perquè estaven enquadernats en grups de 200 bitllets en un bloc. Es van distribuir, especialment, en tramvies, troleibusos i autobusos.

En el cas del transport subterrani es van utilitzar els bitllets senzills que es coneixien entre els empleats com «de màquina», perquè els expenia una màquina automàtica que, en el moment de l'expedició, el validava imprimint-lo. Aquesta característica i la falta de tinta d'impressió a les màquines (sobretot en l'època de l'escassetat de les dècades de 1930 a 1950) donen lloc a un col·leccionisme característic d'aquesta etapa.

Encara que no tingui a veure amb el disseny del bitllet, cal fer una breu referència a la vaga de tramvies de 1951, que es va originar perquè el bitllet senzill va augmentar de 50 a 70 cèntims de pesseta.

Bitllet senzill

(1926) FCM (Transversal)
Bitllet (Plaça Catalunya -
Mercat Nou) - 30 ct.

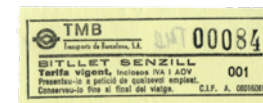
M - Bitllet senzill (cartró).

(1930) TB, SA
Bitllet (C7) -Tranvías de
Barcelona - 10 ct.

(1997) TB
Bitllet senzill (trajecte 1 - línia EA-EN)
135 ptes.

(1998) TB
Bitllet senzill de bloc d'1 viatge
140 ptes.

(1926) FCM (Transversal)
Bitllet (Sants - Bordeta)
10 ct.

(1964) FCMB (SPM)
Bitllet senzill - 1,50 ptes.

(1992) M
Bitllet senzill feiners - 90 ptes.

(1998) M
Bitllet senzill de màquina expenedora
d'1 viatge - 140 ptes.

(1998) M
Bitllet senzill d'1 viatge - 140 ptes.

(1994) TB - Bitllet senzill
(trajecte 2 - línia EA-EN) - 120 ptes.

(1994) M - Bitllet senzill de bloc
d'1 viatge - 120 ptes.

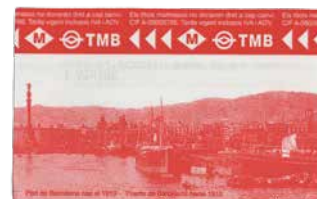
(1999) M
Bitllet senzill d'1 viatge - 145 ptes.

(2003) TMB
Bitllet senzill d'1 viatge - 1,05 €.

(1996) M - Bitllet senzill de màquina
expenedora d'1 viatge - 130 ptes.

(1996) M
Bitllet senzill de màquina expenedora
d'1 viatge - 130 ptes.

Bitllet d'anada i tornada, combinats i abonaments

Bitllet d'anada i tornada

Aquest document permetia fer dos viatges en un dia (a un preu reduït comparat amb la suma de dos bitllets senzills).

És un tipus de bitllet que va adquirir molta demanda en l'etapa de gran desenvolupament, i estava pensat especialment per als obrers que sortien al matí, menjaven al «tall» o lloc de treball i, a la tarda-nit, tornaven a casa. Per tant, la seva època de més gran esplendor va ser durant els anys 1950-1970. Va ser el tipus de bitllet que podem considerar com a precursor de les actuals targetes multiviatge.

Hi va haver dos tipus de bitllets d'anada i tornada: els pensats per ser utilitzats només un dia i els pensats per ser utilitzats durant tota la setmana.

Combinats

Pot semblar que el bitllet que permet combinar diversos mitjans de transport per fer un viatge tampoc no és una creació recent. No obstant això, és just reconèixer que en els últims anys el seu auge ha estat espectacular i, actualment, els bitllets (targetes) combinats són nombrosos.

En qualsevol cas, les possibilitats de combinació de mitjans de transport són múltiples i aquí s'ofereix una mostra d'aquestes multiplicitats.

Abonaments

Encara que també ho pot semblar, l'abonament de transport és una creació recent. La veritat és que no és així. Des dels temps inicials del funcionament del transport públic, podem trobar diversos tipus d'abonament.

Hi ha i hi ha hagut una gran varietat d'abonaments: des de les actuals targetes de 10 viatges (van començar als anys vuitanta sent de 9 viatges) fins als abonaments que van d'un dia a un any.

Avui dia els abonaments són el document de transport més utilitzat i han convertit l'ús del bitllet senzill en gairebé marginal.

Bitllet d'anada i tornada, combinats i abonaments

Bitllet d'anada i tornada

(1957) M
Bitllet d'anada i tornada
(Santa Eulàlia - Fabra i Puig) - 1 pta.

(1967) FCMB (SPM)
Bitllet d'anada i tornada - 2,50 ptes.

(1980) M
Abonament de 5 viatges d'anada i tornada.

Combinats

(1941) GM - TB
Bitllet de correspondència a Lesseps
de 6 viatges - 2 ptes.

(1992) TMB - Targeta Metropolitana T-3
de 10 viatges combinats - 700 ptes.

(2001) ATM - Targeta T-10 per a 1 zona
(TMB, M, TB, FGC i Renfe).

Abonaments

(1940-1945) M (Transversal)
Targeta d'abonament de 4 viatges - 1 Pta.

(1940-1945) M (Transversal)
Targeta d'abonament de 4 viatges - 1 Pta.

(1955) M (Gran Metro)
10 bitllets de 50 ct.

(1992) TMB - Abonament anual (TB i M).

(1999) TMB - Abonament temporal
de 5 dies (TB i M) - 2.150 ptes.

(2002) TMB - Abonament trimestral (TB i M).

Bitllets especials

En aquest apartat podem incloure aquells bitllets que es corresponen amb situacions diferents i no habituals en la utilització del transport públic de viatgers. Per exemple, quan es tracta de serveis especials (com el que s'ofereix per a un partit de futbol, per a un concert, etc.), de serveis de línies especials (i, per tant, que tenen una durada limitada en el temps o que responen a un servei extraordinari, etc.) o els bitllets específics per a visites escolars de TMB.

Bitllets especials

Bitllet TB C3
Paquets - 5 ct.

(1981) M
Bitllet dies festius - 25 ptes.

(1999) TMB
Bitllet d'1 dia vàlid per al 26.5.1999 (M i TB).

(1999) TMB - Bitllet d'anada i tornada (TB, M, FGC i Rodalies) - Exposició del Tren.

Bitllet TB
Inspecció - 15 ct.

(1993) TB
Bitllet servei especial - 125 ptes.

(2003) TMB - Bitllet vàlid per al 12è Diumenge Fotogràfic (29 de juny).

(2000-2001) - Bitllet de la Trobada Europea de Joves Taizé.

(1993) TMB
Targetes T-E de 2 viatges per a grup escolar (TB, M i FGC) - 75 ptes.

(2003) - T-Mundials de Natació.

(2008) - Bitllet Carnaval.

(2010)
Bitllet de sortida nocturna T-300.

(2010)
Bitllet Primavera Cultural.

Transports singulars

Els bitllets d'aquells tipus de transport, que són singulars (que en el seu dia potser van oferir un gran servei de transport massiu, però que avui es mantenen per la seva peculiaritat històrica), per a una ciutat com Barcelona, han de tenir també un tipus de disseny que relacioni el bitllet amb la modalitat de transport en què es pot usar.

Transports singulars

Funicular de Montjuïc

Bitllet senzill (Paral·lel-Cim).

(Anys setanta) Bitllet especial piscina d'anada i tornada (Paral·lel-Pg. Miramar) - 8 ptes.

(1992) M - Bitllet senzill per al Funicular de Montjuïc - 150 ptes.

(2002) M - Bitllet d'anada i tornada per al Funicular de Montjuïc 2,50 €.

Telefèric de Montjuïc

(1970) M
Bitllet senzill per al Telefèric de Montjuïc.

Bitllet infantil per al Telefèric de Montjuïc.

(1992) M
Bitllet senzill per al Telefèric de Montjuïc 250 ptes.

(2001) M - Bitllet senzill d'1 viatge per al Telefèric de Montjuïc - 500 ptes.

Barcelona Bus Turístic

(1993) TMB
Bitllet d'1 dia BBT - 1.000 ptes.

(1994) TMB
Bitllet de 2 dies per a adult BBT - 1.500 ptes.

(1997) TMB
Bitllet infantil d'1 dia BBT - 1.000 ptes.

(2000) TMB
Bitllet de 2 dies per a adult BBT - 2.500 ptes.

Tramvia Blau

(1992) TMB
Bitllet senzill per al Tramvia Blau - 125 ptes.

(2002) TB - Bitllet senzill d'1 viatge per al Tramvia Blau - 1,90 €.

(2001) TB - Bitllet senzill d'anada i tornada per al Tramvia Blau - 425 ptes.

(2006) TB
Targeta de 20 viatges per al Tramvia Blau.

Efemèrides, commemoracions, inaugurals i comiats

Efemèrides

Barcelona és una ciutat que constantment està organitzant activitats i que, en alguns casos, són veritables efemèrides en el context internacional.

En aquests casos, els bitllets del transport públic s'hi sumen dissenyant col·leccions de bitllets que realcen l'esdeveniment i, al mateix temps, ajuden a l'objectiu fonamental del disseny: implicar els ciutadans de Barcelona a la mateixa valoració positiva del transport públic.

Un paradigma d'efemèride a Barcelona van ser els Jocs Olímpics de 1992.

Commemoratius

En aquests casos, en lloc de dissenyar una col·lecció de bitllets, es recorda la commemoració amb el disseny d'un bitllet. Pot ser una efemèride històrica relacionada amb el transport o amb algun fet de rellevància ciutadana.

Inaugurals i comiats

La xarxa de transport públic és un organisme viu que constantment està millorant per adaptar-se a les necessitats canviants de la ciutat i dels ciutadans.

Aquesta variació de la mobilitat es concreta en l'aparició i la desaparició de línies de transport.

Per això, sovint es dissenyen bitllets per recordar tant la inauguració com la finalització del servei de les línies. És una opció que s'ha repetit en tots els anys de funcionament del transport de TMB.

Efemèrides, commemoracions, inaugurals i comiats

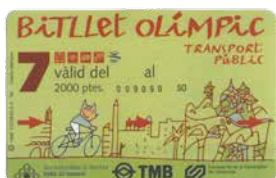
Efemèrides

(1992) TMB - Passi Família Olímpica (del 24.6.1992 al 12.8.1992).

(1992) TMB - Bitllet Olímpic d'1 dia (T. Públic) - 400 ptes.

(1992) TMB - Bitllet Olímpic de 7 dies (T. Públic) - 2.000 ptes.

(1992) TMB - Bitllet Olímpic (Park-Tren) 1.000 ptes.

Commemoracions

(1972) TB - Bitllet del centenari del tramvia - 5 ptes.

(2001) TB - Bitllet commemoratiu dels 100 anys del Tramvia Blau i Funicular del Tibidabo.

(1999) M - Bitllet commemoratiu dels 75 anys de Metro (30.12.1999).

(1997) M - Targeta T-2 (M i FGC), col. «125 anys de tramvia».

Inaugurals i comiats

(1971) TB - Bitllet de l'últim dia de tramvia de la L49 - 3 ptes.

(1971) TB - Bitllet d'esquema d'itinerari bus de la L56 - 4 ptes.

(1980) TB - Bitllet d'inauguració de la línia 92 Microbús (Poble Nou - Hospital de Sant Pau).

(1985) M - Bitllet commemoratiu de l'ampliació de la L3 (Lesseps-Montbau).

(1987) M - Bitllet de la inauguració de la L1 (Torrassa-Av. Carrilet).

(1991) M - Bitllet commemoratiu «Adéu al vell Funicular» de Montjuïc.

(1992) M - Bitllet de la inauguració del nou Funicular de Montjuïc.

(2010) - Bitllet inaugural de la L10 (Bon Pastor - Gorg).

Col·leccions

La recerca de la implicació del ciutadà amb el transport públic ha passat i passa per l'edició, en diferents tipus de bitllet, de col·leccions que remarquen temes socials, monumentals, culturals, urbanístics, etc.

Moltes vegades aquestes col·leccions estan formades per sèries de temàtiques commemoratives, com les que tenen a veure amb els aniversaris d'alguns transports públics, efemèrides diverses o, fins i tot, sobre una inauguració que ha tingut un fort impacte social, com podem veure en alguns exemples que s'exposen.

Col·leccions

Col·lecció «Barcelona Monumental» (1973-1974)

Col·lecció de la inauguració de la línia 2 (1995)

Col·lecció de la Barcelona postolímpica (1996)

Col·lecció «125 anys de tramvia» (1997)

Col·lecció «Any Internacional Gaudí» (2002)

Col·lecció d'efemèrides socials (1999-2000)

Col·lecció «100 Anys BCN Bus» (2006)

Capicua

El col·leccionisme per excel·lència del bitllet de transport públic és la recerca i la recuperació d'aquells bitllets amb una numeració que és simètrica, és a dir, es llegeix igual de dreta a esquerra que d'esquerra a dreta.

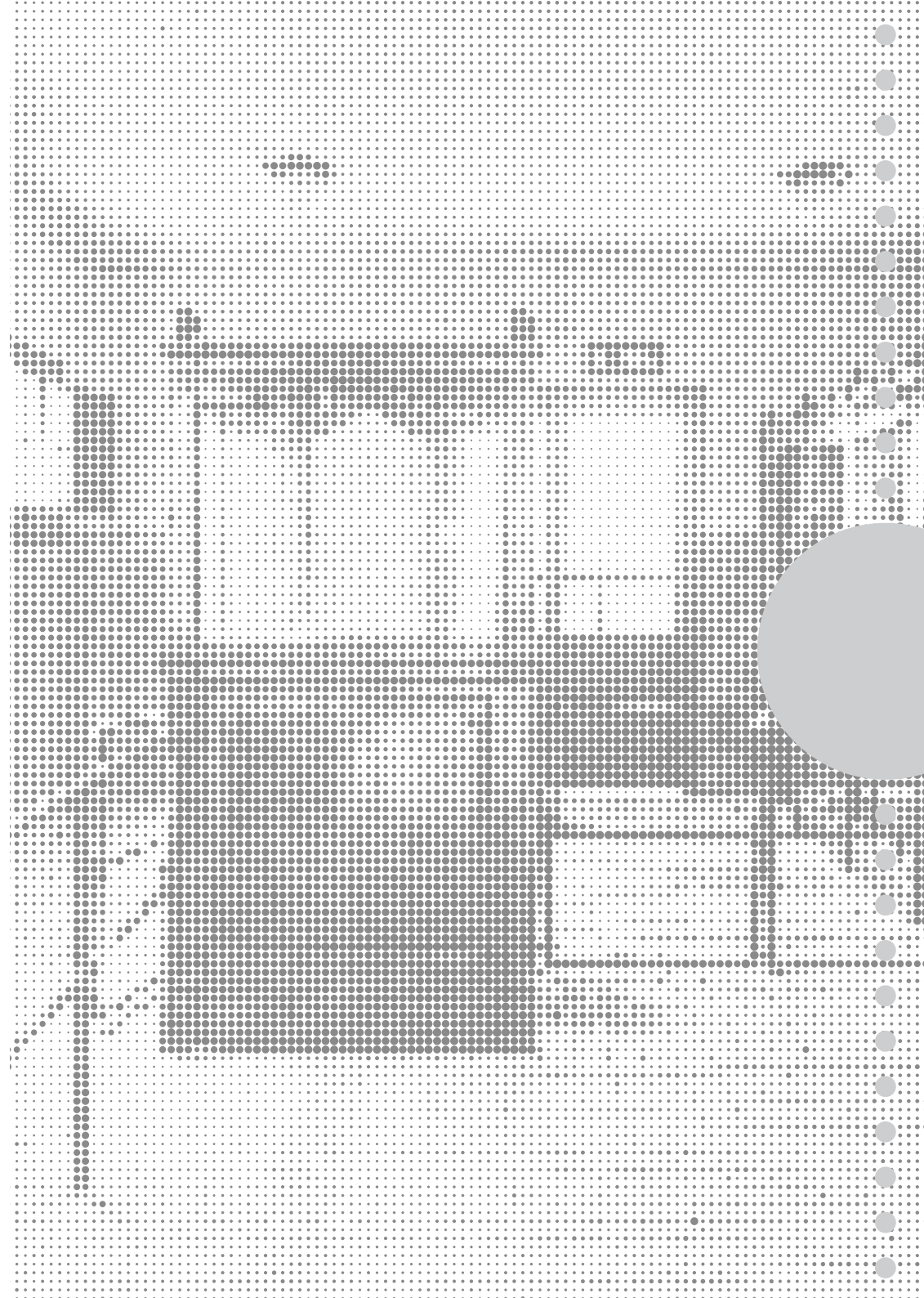
Dins d'aquest grup destaquen, per la seva atracció especial, els bitllets amb números repetitius (per exemple: 22222 o similar).

L'expressió *capicua*, d'origen català, ha aconseguit la internacionalització gràcies a aquest tipus de col·leccionisme.

En l'argot d'aquest tipus de col·leccionisme, els cinc vuits es consideren el rei dels capicues (vés a saber per què!), els cinc uns se'ls anomena *Àtila* (el rei dels «uns») i la resta dels números són nobles.

L'articulista de *La Vanguardia* Luis Bettonica atribueix l'inici d'aquest tipus de col·leccionisme al mestre organista J. Daniel cap a l'any 1912 (*Butlletí de Tramvies de Barcelona*).

Els bitllets «de bloc», que durant moltíssims anys es van distribuir en tramvies i autobusos, són la gran mina de la qual s'han nodrit els col·leccionistes de capicues. Alguns exemples es mostren a continuació.

Capicua

Bitllet CGT - 5 ct.

Bitllet CGAB vàlid per als trajectes indicats 10 ct.

Bitllet Autobús (G) C.N.T. - 25 ct.

M - Bitllet Gran Metro - 40 ct.

Bitllet CGAB - 10 ct.

Bitllet LTB - 10 ct.

(1948-1951) TB
Bitllet de troleibús de 2 viatges (línia FD)
1 pta.

TB - Bitllet ordinari - 50 ct.

Bitllet CGAB - 10 ct.

(1949-1954) M
Bitllet Gran Metro - 40 ct.

Bitllet LTB - 20 ct.

TB - Bitllet senzill

Bitllet LTB - 10 ct.

(1949) M
Bitllet familiar d'1 viatge Gran Metro
50 ct.

Bitllet C.G.A. (Sans - San Martín) - 30 ct.

TB - Bitllet senzill

Bitllet CATALANA RIPPERTS - 10 ct.

TB - Bitllet de trajecte únic

(1986) TMB
Bitllet senzill TB - 50 ptes.

TB - Bitllet senzill - 1,50 ptes.

Material exposat de la Fundació TMB

Rètol «ENTRADA»
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

Gorra d'estiu – Inspector.
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

Gorra d'hivern – Inspector.
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

Diferents plaques senyalització interior
tren sèrie 300-C.
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

Metacrilat bitllets commemoratius
dels JJ.OO. Barcelona 1992.
Transports Metropolitans de Barcelona, SA

Metacrilat bitllets commemoratius
Fòrum de les Cultures a Barcelona 2004.
Transports Metropolitans de Barcelona, SA

Quadre recull de bitllets de transport
per tracció animal.
Compañía Anónima de Tranvías

Quadre recull de bitllets de transport
per tracció animal.
Diferents Companyies de Tramvies

Material exposat de la Fundació TMB

Màquina expenedora de bitllets manual.
Tranvies de Barcelona, SA

Cancel·ladora manual de targetes.
Transports de Barcelona, SA

Cancel·ladora automàtica de targetes ALMEX.
Transports de Barcelona, SA

Cancel·ladora automàtica de targetes
AZKOYEN.
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

Cancel·ladora manual de targetes.
Transports de Barcelona, SA

Diferents marcadors i tampó.
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

Cancel·ladores manuals de targetes.
Transports de Barcelona, SA

Indicador lluminós de pas disponible Torniquets.
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

Màquina NATIONAL
Expedidora de bitllets manual.
F.C. Metropolità de Barcelona, SA

